

ANDRZEJ BRONICKI

POZOSTAŁOŚCI OSADNICTWA NEOLITYCZNEGO NA STANOWISKU
WIELOKULTUROWYM W KOLONII RACIBOROWICE
(STAN. 1, WOJ. CHEŁM)

Stanowisko o powierzchni ok. 2 ha znajduje się na pograniczu Działów Grabowieckich i Obniżenia Dubienki ($50^{\circ}55'53''N$, $23^{\circ}44'52''E$), na płacie lessu otoczonym od S i S—W przez bezimienny, niewielki ciek wodny — dopływ Wełnianki, na gruntach użytkowanych przez Z. Wrzosa (ryc. 1, 2).

W roku 1956 Z. Ślusarski przeprowadził tu badania wykopaliskowe odsłaniając jeden grób kultury strzyżowskiej (Z. Ślusarski, M. Ślusarska-Polańska: 1989, s. 167). Znalaziono wówczas również materiały należące do kultury pucharów lejkowatych

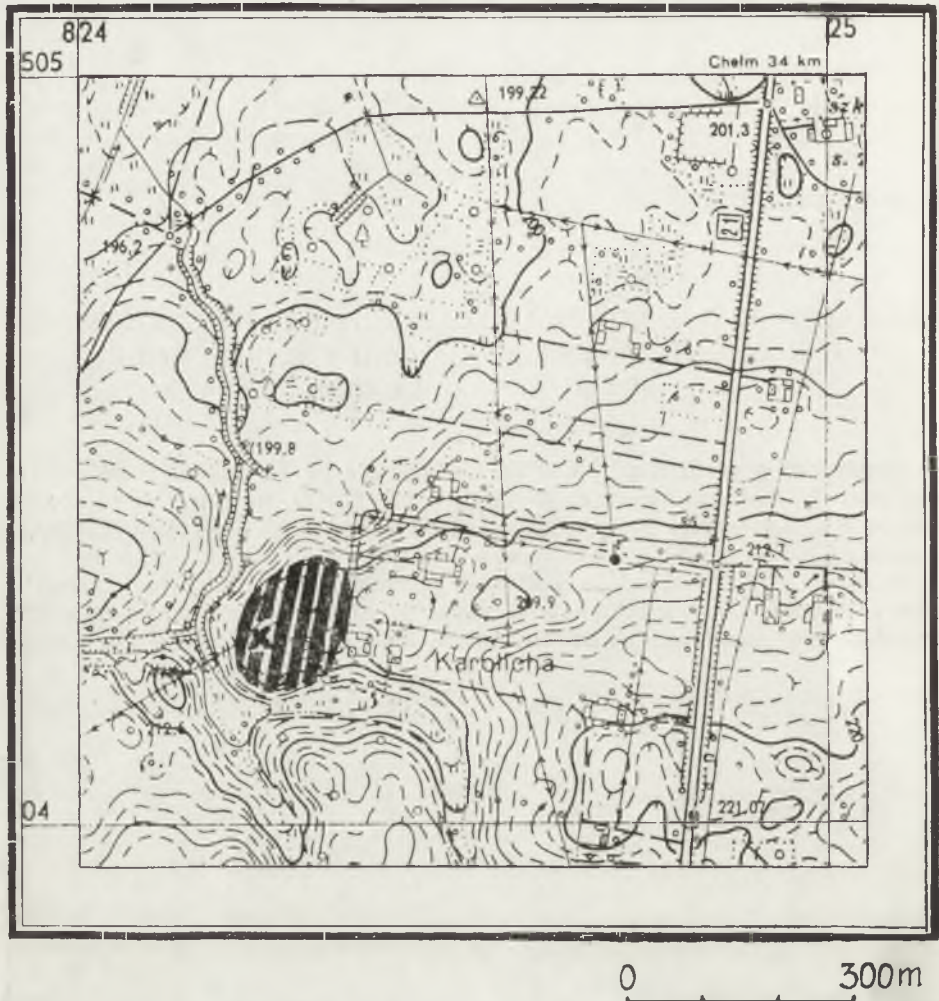

Ryc. 1. Kolonia Raciborowice, stan. 1, woj. Chełm — widok od południa

Foto. St. Gołub

Fig. 1. Kolonia Raciborowice, site 1, Chełm district — view from the south

Photo St. Gołub

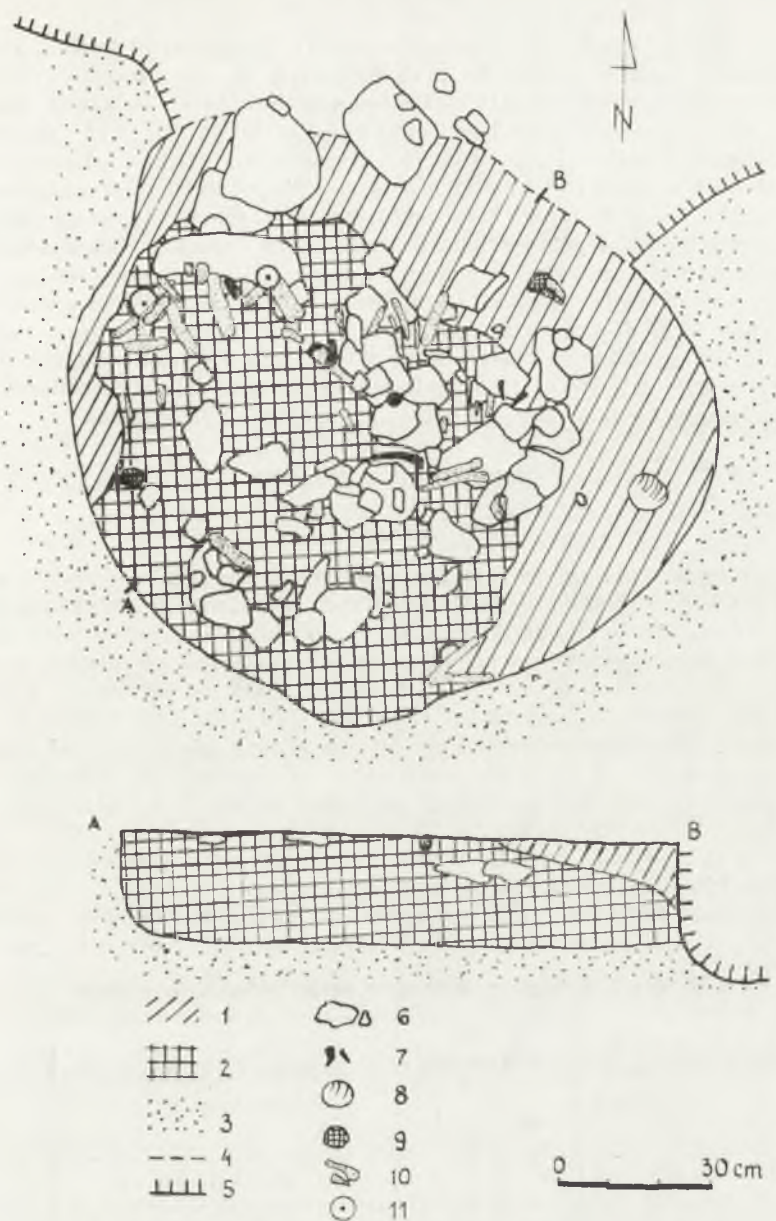
Ryc. 2. Kolonia Raciborowice, stan. 1 — położenie. Krzyżykiem zaznaczono lokalizację wykopu

Fig. 2. Kolonia Raciborowice, site 1 — location. Location of excavation trench marked by the cross

(niepublikowane; ustna informacja M. Ślusarskiej-Polańskiej). Obszar stanowiska w okresie dwudziestolecia międzywojennego był miejscem eksploatacji lessu na potrzeby miejscowej cegielni.

W maju 1989 roku Muzeum Okręgowe w Chełmie przy współdziałaniu konserwatora zabytków archeologicznych woj. chełmskiego przeprowadziło niewielkie badania na wspomnianym stanowisku. Decyzję o podjęciu badań poprzedziła prospekcyjna terenowa, która ujawniła istnienie skupiska ceramiki w miejscu wskazanym przez K. Czubarę — jego odkrywcę oraz pozwoliła ustalić zasięg stanowiska. Skupisko ceramiki zostało częściowo uszkodzone przez orkę i erozję stokową.

Wykop (2,5×2,5 m) zlokalizowano zgodnie z kierunkami geograficznymi, tak aby znaleziska znalazły się w jego centrum. Po zdjęciu humusu pojawił się zarys

Ryc. 3. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Jama KPL

1 — jasnobrunatny less zmieszany z jasnożółtym, bez śladów kontaktu z ogniem; 2 — ciemny, brunatny less o odcieniu pomarańczowym noszący ślady kontaktu z ogniem; 3 — less jasnożółty, calcowy; 4 — granica prawdopodobnego zarysu jamy w części zniszczonej późniejszym wkopem; 5 — granica wkopu niszczącego; 6 — ułamki ceramiki; 7 — zabytki krzemienne; 8 — kamienny rozcieracz; 9 — polepa; 10 — szczątki kostne; 11 — przęślik. Rys. A. Bronicka

Fig. 3. Kolonia Raciborowice, site 1. Funnel Beaker culture pit:

1 — light brown loess mixed with light yellow loess, without traces of contact with fire; 2 — dark brown loess with on orange shade, with traces of a contact with fire; 3 — intact light yellow loess; 4 — probable layout of pit part destroyed by a trench of later date; 5 — trench layout; 6 — potsherds; 7 — flint artefacts; 8 — stone grinder; 9 — dabbed clay pieces; 10 — bone remains; 11 — spindle whorl. Drawn by A. Bronicki

obiekty z bardzo licznymi fragmentami ceramiki, przepalonymi kośćmi, zabytkami krzemiennymi, polepą (materiały przechowywane są w Muzeum Okręgowym w Chełmie pod nr inw. MCH/A/3871). Jama zachowała się w części przydennej (ryc. 3). Część stropowa, prawdopodobnie zsunięta w wyniku orki oraz procesów erozji stokowej. Obiekt nieregularnie okrągły w planie płaskim posiadał wymiary 1,15×1,25 m i sięgał do głębokości ok. 40 cm od powierzchni gruntu. Dno miało kształt płaski. Trudno wyrokować, wobec prawie zupełnej destrukcji jamy, o jej formie pierwotnej. Od północy obiekt został lekko naruszony przez wkop nowożytnego pochodzenia, o czym świadczy fragment cegły znaleziony w jego wypełnieniu. Prawdopodobnie mamy tu do czynienia ze śladami wybierania lessu z okresu istnienia cegielni. Obiekt rysuje się w postaci intensywnie brązowego lessu o odcieniu pomarańczowym (świadczy to o kontakcie z ogniem), częściowo otoczonego lessem o jaśniejszym odcieniu zmieszany z lessem żółtym (bez śladów ognia).

Materiał zabytkowy grupuje się w części ciemniejszej, przepalonej.

MATERIAŁY Z JAMY

CERAMIKA

Wobec zachowania się jedynie spągowej części jamy należy wnosić, że przemieszczeniu lub zniszczeniu uległy zabytki ruchome zawarte w wyższych partiach jej wypełniska. Mimo to pozyskano stosunkowo obfity zbiór materiałów zabytkowych, dość mało rozdrobnionych. W sumie odkryto jedno kompletnie zachowane naczynie, fragmenty trzech dalszych (ich kształt udało się odtworzyć), dużo części czterech następnych, 7 fragmentów wylewów, dwa den, pięć przęślików. Wątki zdobnicze użyte do ornamentowania naczyń przedstawia tabela nr I, zaś opisy technologiczne — tabela nr II. Wśród materiałów ceramicznych nie natrafiono na ani jeden ułamek nie należący do kultury pucharów lejkowatych (dalej KPL).

W materiale tym wyróżniono następujące formy naczyń:

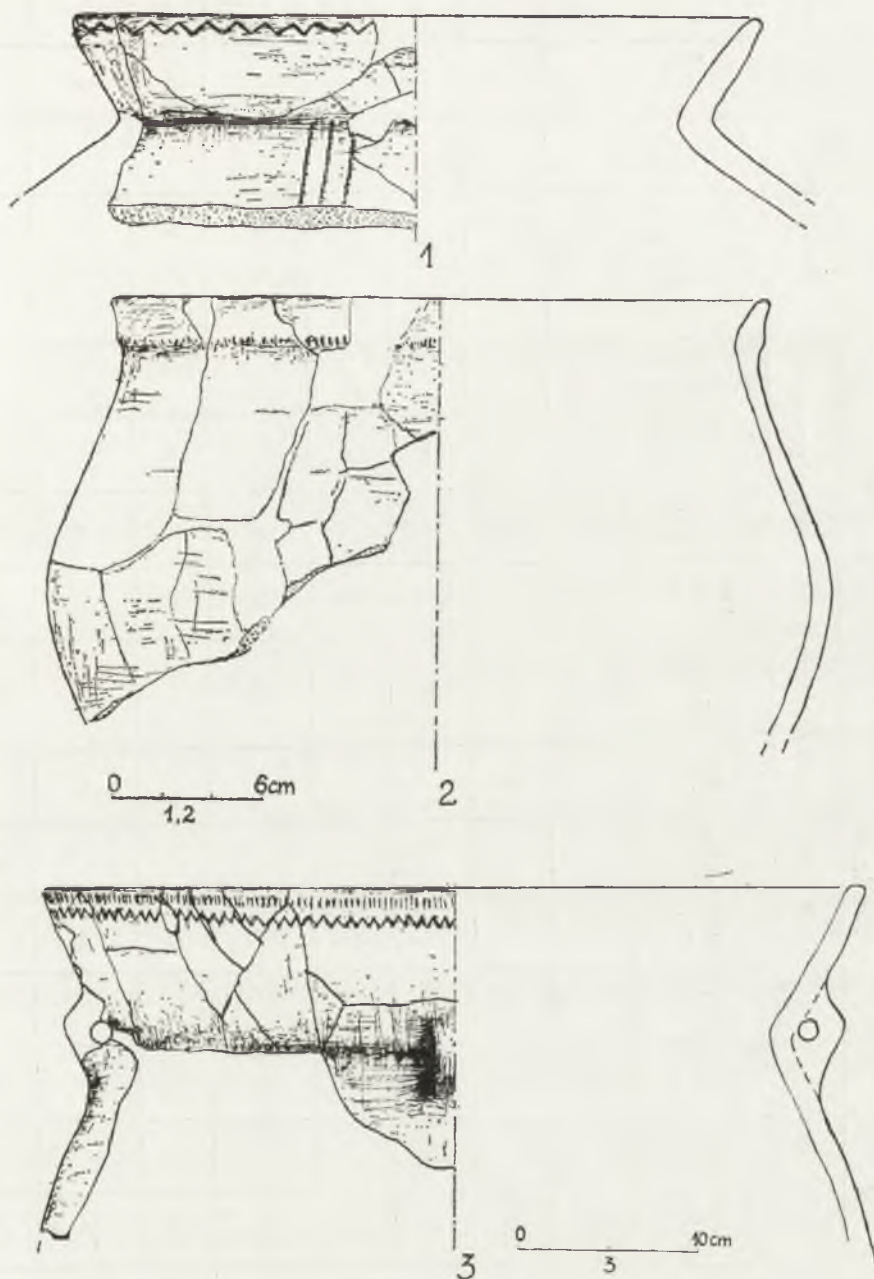
1. Pucharek niezdobiony. Wysokość 8,0 cm, średnica wylewu: 7,3 cm, dna 5,0 cm (ryc. 7:2). Naczynie zachowane kompletnie.

2. Amforka dwuucha (?) niezdobiona. Szyjka niska, płynnie przechodząca w brzusiec, ucha taśmowe, bez „wąsów”. Największa wyđętość poniżej połowy wy-

Tabela I. Schematy zdobnicze materiałów KPL z jamy

Symbol elementu zdobniczego	Udział w wątkach		Udział w wątkach rozwiniętych
	p/z	b	
B-16	1	1	xB-16/x/K-144 (186):3, ryc. 4:1
B-16	2		xA-1 xB-16, ryc. 4:3, ryc. 6
E-41	1		xE-41:2 xE-49*, ryc. 7:10
M-180	1		xM-180, xA-2, ryc. 4:2
M-180		1	xM-180, xR-236, ryc. 5

* przyrząd klujący posiadał małe żądło w kształcie trójkąta równoramiennego skierowanego wierzchołkiem w dół, odciski wykonano techniką zbliżoną do bruzdowej stąd pewna nieostrość konturów, element E-49 wykonano żądłem średnim, nieregularnym, może zbliżonym do trójkąta (?)

Ryc. 4. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Ceramika KPL z jamy

Rys. E. Kawalec

Fig. 4. Kolonia Raciborowice, site 1. Pottery of the Funnel Beaker culture from the pit

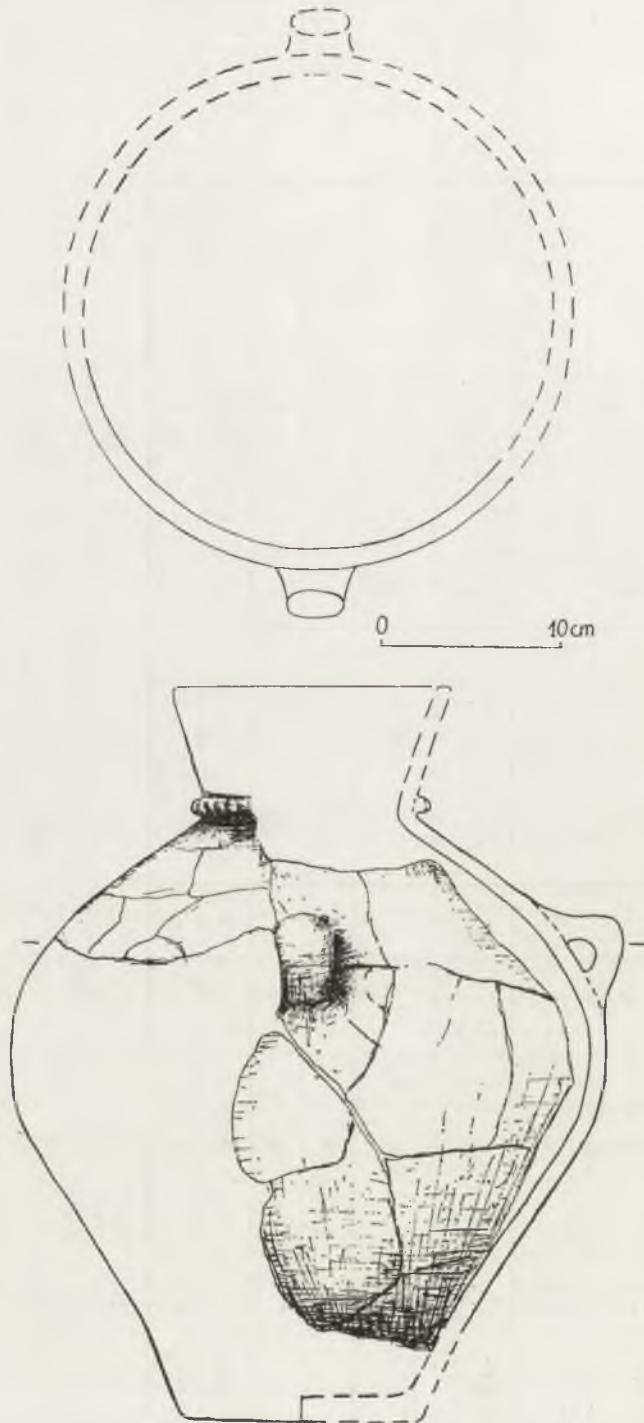
Drawn by E. Kawalec

Tabela II. Opis technologii ceramiki naczyniowej z jamy

Forma	Ry- cina	Domieszka											Grubość ścianki w mm				
		Rodzaj		Ilość			Granulometria w mm			Rodzaj przełomu			Rodzaj po- wierzchni				
		pia- sek	tłu- czeń cer.	mała	śred- nia	duża	do 0,5	0,6—1,0	po- nad 1,0	jedo- lity	dwuwar- stwowy	trójwar- stwowy	blysz- cząca	mący- sta	szor- stka	4—6	7—9
pucharek do- niczkwaty	7:2		x	x			x		x				x		x		
amforka dwu- ucha (?)	7:6		x	x			x			x		x				x	
amfora dwu- ucha (?)	5	x	x		x			x			x		x			x	
puchar pięcio- uchy	6		x		x				x	x	x		x				x
fragment pu- chara cztero- uchego	4:3		x		x				x		x		x				x
fr. naczynia workowatego	4:2		x		x				x		x		x			x	
dolna część wazy? puchara? amfory?	7:1		x		x		x			x			x		x		
fragment na- czynia	4:1		x			x		x		x			x				x

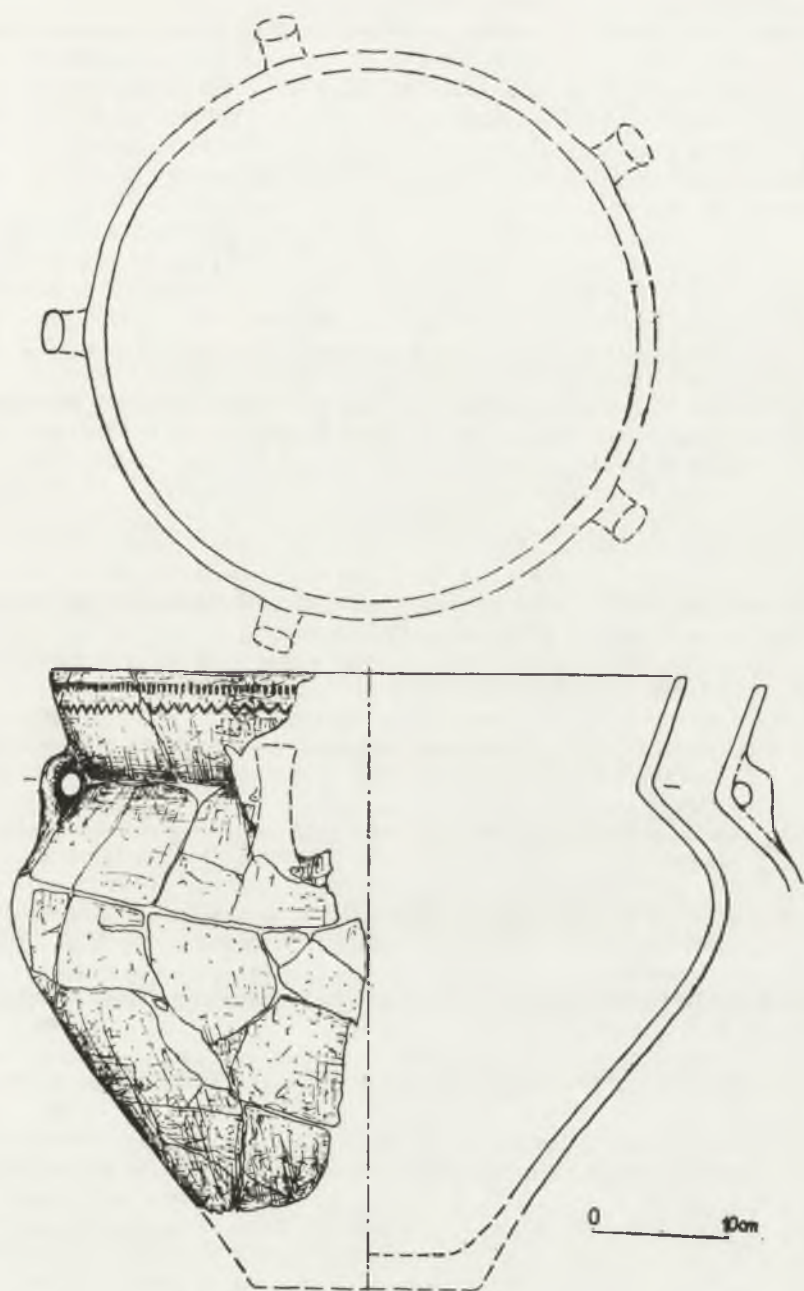
Tabela II cd.

fragment wy- lewu	7:3	x	x		x		x			x				x		x		
fragment wy- lewu	7:4		x		x			x		x				x		x		
fragment wy- lewu	7:5		x		x		x					x	x			x		
fragment wy- lewu	7:8	x	x			x	x			x				x		x		
fragment wy- lewu	7:10	x	x	x			x			x			x				x	
wylew	7:7		x	x			x			x				x			x	
wylew	7:9		x		x			x		x			x				x	
fragment dna	8:1	x	x			x	x				x				x			x
fragment dna	8:2		x			x			x			x		x				x

Ryc. 5. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Naczynie KPL z jamy
Rys. E. Kawalec

Fig. 5. Kolonia Raciborowice, site 1. Pot of the Funnel Beaker culture from the pit
Drawn by E. Kawalec

Ryc. 6. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Naczynie KPL z jamy

Rys. E. Kawalec

Fig. 6. Kolonia Raciborowice, site 1. Pot of the Funnel Beaker culture from the pit

Drawn by E. Kawalec

sokości. Wys. 14,9 cm, śred. wylewu 11,0 cm, maksymalnej wyđętości brzuśca 13,6 cm, dna 6,0 cm (ryc. 7:6). Naczynie rekonstruowane.

3. Amfora dwuucha (?) zdobiona na przejściu szyjki w brzusiec listwą plastyczną z odciskami palcowymi. Szyjka, być może dość wysoka, przechodzi w brzusiec w postaci ostrego załomu. Ucha kolankowate umieszczone wysoko, powyżej największej wyđętości. Załom brzuśca nieco powyżej połowy wysokości. Wys. ok. 41 cm (?) śred. wylewu ok. 16 cm, w miejscu przejścia szyjki w brzusiec (łącznie z grubością listwy plastycznej) 13,4 cm, największej wyđętości brzuśca 33,2 cm, dna ok. 13,5 cm (ryc. 5).

4. Duży puchar z 5-a uchami zdobiony odciskami pionowego słupka oraz horyzontalnie odcisniętymi kątami. Szyjka dość wysoka, w brzusiec przechodzi w postaci ostrego załomu. W tym miejscu 5 uch. Największa wyđętość brzuśca — wysoko, powyżej połowy wysokości. Wys. ok. 45 cm, śred. wylewu 46,7 cm, w miejscu przejścia szyjki w brzusiec 42,2 cm, największej wyđętości brzuśca 52,2 cm dna ok. 17 cm (ryc. 6). Naczynie rekonstruowane.

5. Fragment górnej części dużego puchara z 4 uchami zdobiony odciskami pionowego słupka oraz horyzontalnie odcisniętymi kątami. Szyjka dość wysoka, w brzusiec przechodzi w postać ostrego załomu. W tym miejsca 4 ucha. Śred. wylewu 45,6 cm, w miejscu przejścia szyjki w brzusiec 36,4 cm (ryc. 4:3). Naczynie niekompletne.

6. Naczynie workowate (garnek) — fragment górnej części, zdobiony listwą plastyczną z pionowymi nacięciami. Szyjka krótka, przechodzi płynnie w brzusiec. Śred. wylewu 26,0 cm, w miejscu przejścia szyjki w brzusiec 25,1 cm, największej wyđętości brzuśca 30,0 (ryc. 4:2). Naczynie niekompletne.

7. Waza, puchar lub dolna część amfory o nie zachowanym wylewie. Śred. największej wyđętości brzuśca 15,8 cm, dna 7,0 cm (ryc. 7:1).

8. Fragment naczynia o krótkiej, wychylonej szyjce, zdobiony horyzontalnie odcisniętymi kątami oraz wertykalnym, potrójnym ornamentem drabinki szczebelkowej wykonanej ścięciem bruzdowym. Śred. wylewu 27,3 cm, w miejscu przejścia szyjki w brzusiec 23,7 cm (ryc. 4:1).

Ponadto odkryto 7 całych lub częściowo zachowanych wylewów pochodzących z różnych naczyń (ryc. 7:3—5, 7—10), w tym 1 zdobiony horyzontalnie odciskanymi punktami (ryc. 7:10). Dla czterech udało się określić średnice 15 cm (ryc. 7:7); 7,6 cm (7:8); 22,2 cm (ryc. 7:9) i 14 cm (ryc. 7:10). Nie można wykluczyć, że jeden z nich należał do naczynia przedstawionego na ryc. 7:1. Wyróżniono także dwa fragmenty den ze słabo wyodrębnioną „stopką” (ryc. 8:1, 2). Również i one mogą być częściami zdekomputowanych naczyń: amfory dwuuchej (?) z dnem o śred. 11 cm (ryc. 8:1) i dużego puchara z dnem o śred. 20 cm (ryc. 8:2).

Pod względem technologii produkcji materiały ceramiczne odkryte wewnątrz jany są dość słabo zróżnicowane. Cechy te przedstawia tabela nr II. W każdym przypadku domieszkę stanowi tłuczeń ceramiczny, czasami uzupełniony drobnym piaskiem, ale zawsze w bardzo małej ilości. Liczbę ceramicznej domieszki podstawowej można określić jako „średnią”, chociaż niekiedy zdarza się, że jest bardzo mała (jak w przypadku pucharka i amforki oraz dwóch części wylewowych), albo „dużą” (fragmenty den, dwa ułamki wylewowe). Zdecydowanie dominuje ilościowo domieszka o ziarnach do 1 mm ϕ z przewagą tłucznia ceramicznego drobnego (do 0,5 mm ϕ). Tylko wielkie puchary, naczynie workowate i jeden fragment dna wykonano przy udziale domieszki grubej (ponad 1 mm ϕ). Najczęściej przełomy są jednolite, głównie czarne, rzadziej dwu- i trójwarstwowe (trójbarwne). Ceramika są dość słaby wypał, łatwo się kruszy, niekiedy rozwarstwa. Powierzchnia zewnętrzna naczyń (i ułamków) w zdecydowanej większości przypadków jest gładka, równa, łatwo się ściera (mączysta). Tylko powierzchnia pucharka jest nierówna, chociaż również gładka i mączysta. Czasami spotyka się bardzo starannie wykończone,

blyszczące powierzchnie, jak w przypadku amforki. Powierzchnia szorstka wystąpiła tylko raz i jest ona wynikiem użycia piasku jako uzupełnienia domieszki.

Grubości ścianek naczyń wahają się od 4 do 13 mm, przy czym w poszczególnych przedziałach metrycznych (patrz: tabela II) ich frekwencja rozkłada się równomiernie. Naczynia duże oraz fragmenty den są stosunkowo grube. Cienkościenne naczynia to: pucharek; fragment wazy (?), puchara lub amfory oraz niektóre ułamki wylewowe. Pozostałe fragmenty mieszczą się w przedziale 7—9 mm.

Ceramika nienaczyniowa jest reprezentowana przez 5 przęślików (ryc. 8:3—7). Jeden z nich (ryc. 8:7) został znaleziony obok obiektu w obrębie glinianki (?) współczesnej, naruszającej jamę neolityczną od północy. Mógł on zostać przesunięty z obrzeża jamy, zwłaszcza, że część fragmentów naczyń znaleziona została na pograniczu wkopu. Przęśliki reprezentują różne typy. Jeden z nich jest zdobiony odciskami paznokcia lub wióra (?) krzemienno, układającymi się w kształt krzyża greckiego (ryc. 8:7). Wymiary przęślików przedstawia tabela III. Wszystkie wykonane są w tej samej technologii. Domieszka schudzająca w postaci średnioziarnistego tłuczenia ceramicznego uzupełnia niewielką ilość drobnego piasku. Przełom jest dwuwarstwowy — egzemplarze uszkodzone, lub trójwarstwowy (?) — egzemplarze kompletne. Powierzchnie są mączyste, lekko szorstkie z powodu wystających ziarenek piasku.

ZABYTKI KRZEMIENNE I KAMIENNE

Wszystkie okazy krzemienne noszą ślady wielu uszkodzeń w wyniku kontaktu z ogniem. Udało się oznaczyć surowiec tylko dwóch z nich. Są to siekierki z krzemienia pasiastego (ryc. 9:1; 10:1). Niektóre zabytki uległy tak silnej destrukcji, że znajdowano je w postaci mnóstwa drobnych odłupków i okruchów termicznych. Świadczy to o wysokiej i dość długo utrzymującej się temperaturze. Narzędzia te szczęśliwie udało się częściowo zrekonstruować (np. ryc. 10:1, 3).

Wśród materiałów krzemienno znajdujących się 4 niewielkie siekierki, całkowicie lub częściowo zachowane.

1. Siekierka trójścienna (bliżej ostrza — czworościenna). Obie szersze ściany — gładzone, jedna z nich również w części przyobuchowej. Ściany boczne gładzenia pozbawione. Ściany szersze w części przyobuchowej i centralnej schodzą się ze sobą w postaci krawędzi („grzebieniska”), bliżej ostrza jest nieco nieregularna ścianka. Część przyostrzowa prawdopodobnie uszkodzona. Obuch płaski (płaszczyznowy) lekko skośny, pokryty negatywami po odłupkach z rdzeniowania. Krzemień pasiasty (ryc. 9:1).

2. Siekierka nieregularna w przekroju poprzecznym, bliżej ostrza zbliżona do czworokąta. Jedna z szerszych ścian w części centralnej częściowo gładzona. Partia

Tabela III. Wymiary przęślików

Typ	∅ w cm	∅ otworu w cm	grubość w cm	Rycina
dwustożkowy, obustronnie spłaszczony	5,2	0,7	3,7	8:3
wypukło-stożkowy	4,4	0,8	2,8	8:4
płasko-wypukły	6,2	0,6	1,6	8:5
wklęsło-wypukły, jednostronnie spłaszczony	5,3	0,8	1,2	8:6
lekko wklęsło-wypukły	6,0	0,8	1,8	8:7

Tabela IV. Wymiary siekier

Lp.	długość w cm	szerokość w cm		grubość w cm		Uwagi
		przy ostrzu	przy obuchu	maks.	przy obuchu	
1	11,6	4,4	2,5	2,6	1,1	wobec uszkodzenia ost- rza podano max. szerokość narzędzia
2	11,8	4,0	2,6	2,4	0,3	obuch półokrągły, szerokość podano mierząc długość cięciwy łuku
3	8,9	3,2	2,4	2,6?	1,4	
4	—	5,5	—	2,4?	—	narzędzie zachowane niekompletnie

przyostrzowa nie gładzona, prawdopodobnie ostrze mogło być naprawione (wyrównywane) rdzeniowaniem po wcześniejszych uszkodzeniach. Ścianki boczne, nieregularne, nie gładzone. Obuch krawędziowy, ścieniony obustronnie, półokrągły. Krzemień nie oznaczony, przepalony (ryc. 9:2).

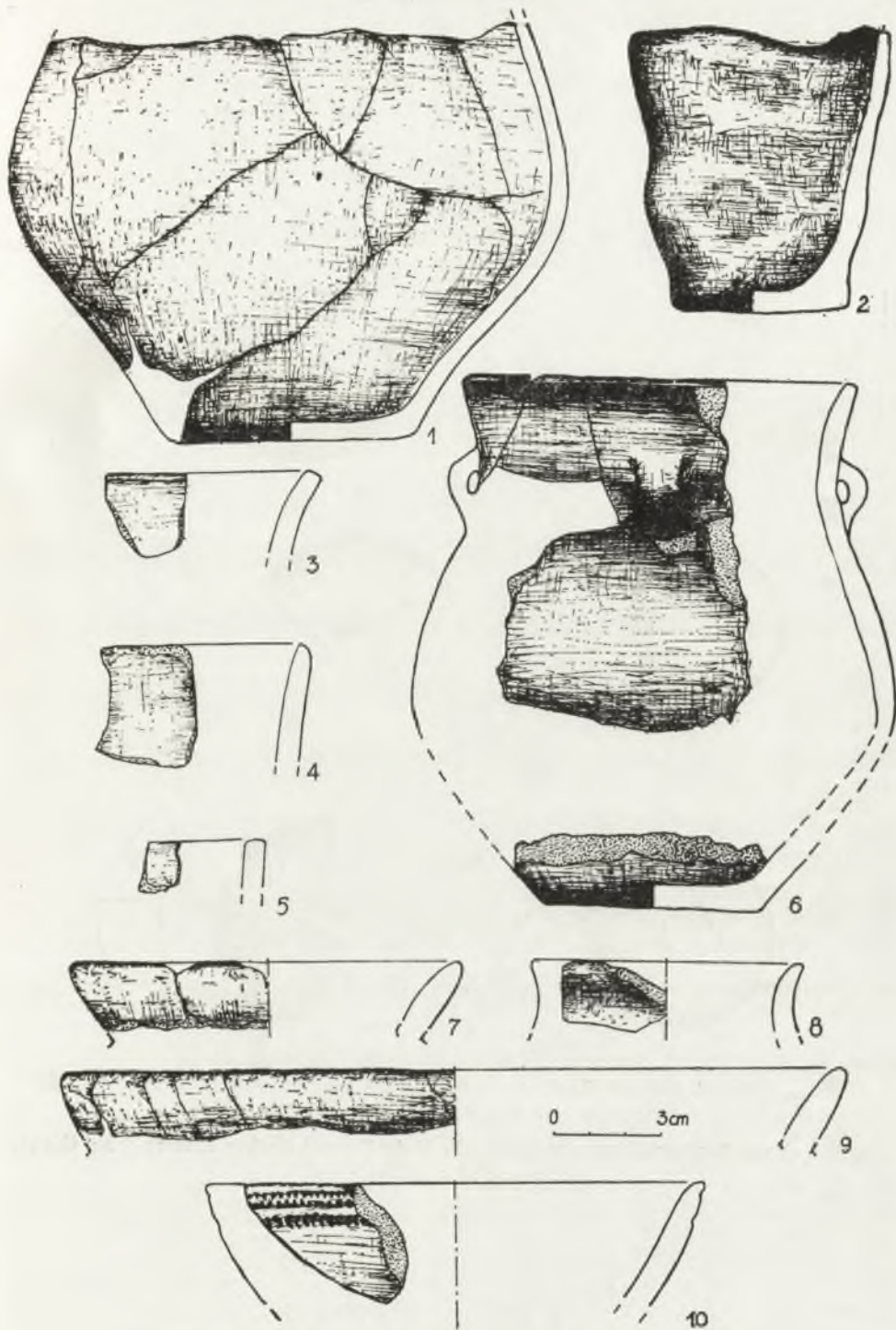
3. Siekierka czworosienna, o bardzo zniszczonych szerszych ściankach. Gładzenie widoczne na jednej z nich przy skośnym ostrzu. Część przyobuchowa prawdopodobnie niegładzona, podobnie jak ścianki boczne, może z wyjątkiem niewielkiej powierzchni przy ostrzu jednej z nich. Obuch płaszczyznowy, pokryty negatywami po odłupkach z rdzeniowania. Krzemień pasiasty (ryc. 10:1).

4. Fragment siekierki regularnie czworosienniej. Zachowana część przyostrzowa. Partia przyobuchowa zniszczona mechanicznie, jeszcze przed przypaleniem. Gładzenie szerszych ścian, bardzo staranne, jednorazowe (narzędzie nie naprawiane). Ostrze łukowate. Ścianki boczne nie gładzone. Krzemień nie oznaczony, przepalony (ryc. 9:3).

Wymiary siekierok podaje tabela nr IV. Lp. odpowiada kolejności opisów zamieszczonych powyżej.

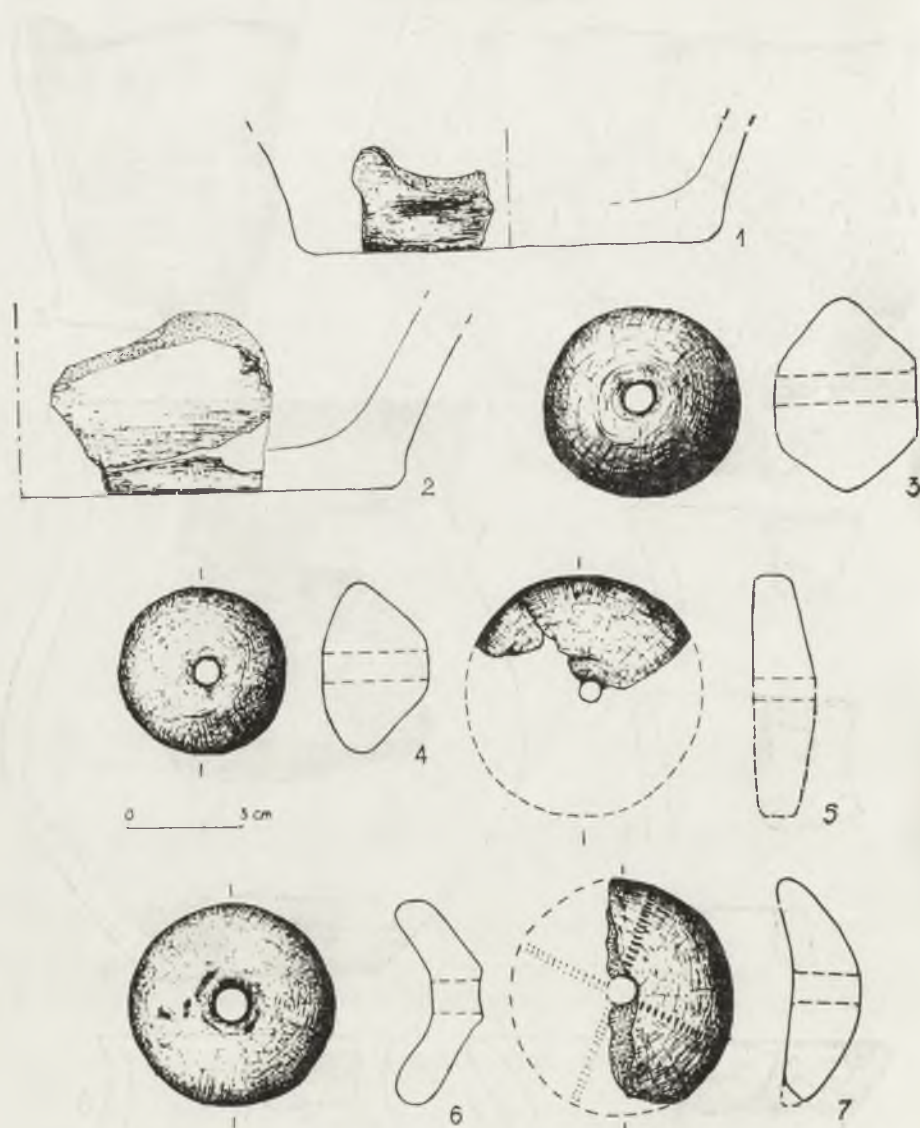
Oprócz siekierok w wypełniku odkryto również szczątki trzech wiórów makrolitycznych. Niestety wszystkie są bardzo zniszczone w wyniku przepalenia. Unieemożliwia to określenie surowca, z jakiego zostały wykonane. Podjęto próbę zrekonstruowania jednego z nich (ryc. 10:2). Jest to prawdopodobnie wiórowiec jednoboczny wykonany z podłepca odbitego z rdzenia jednopiętowego. Piętka zaprawiona. Prawa krawędź częściowo wyświecona załuskana retuszem półpłaskim na stronę wierzchnią. Maksymalna szer. 3,4 cm, grub. 0,85 cm. Dwa kolejne wióry zachowały się tylko fragmentarycznie (ryc. 10:4, 7). Wobec znacznego zniszczenia okazów (również krawędzi), trudno powiedzieć, czy mamy tu do czynienia z półsurowcem, czy z narzędziami. Szerokość wynosi odpowiednio 3,2 cm i 2,6 cm (?), grub. 0,6 i 0,5 cm (?). Mamy też dwa przegrzane zabytki krzemienne bez śladów obróbki, lekko uszkodzone. Jeden z nich posiada ubytki termiczne powstałe w wyniku kontaktu z ogniem (ryc. 10:6), drugi — negatyw pęknięcia mrozowego (ryc. 10:5). Okazy mają nieco różniące się powierzchnie: okrągły — szorstką, podłużny — gładką, eolicznie wyświeconą. Oznaczenie surowca nie jest możliwe. Wymiary: 6,3×4,5×3,6 cm i 3,8×3,9×3,7 cm.

Jedyny zabytek kamienny jest rozcieraczem ze skały jawnokrystalicznej (ryc. 11:2). W przekroju poprzecznym przypomina czworokąt, podłużny trapez. Wszystkie krawędzie są silnie załądzone, pościerane.

Ryc. 7. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Ceramika KPL z jamy
Rys. E. Kawalec

Fig. 7. Kolonia Raciborowice, site 1. Pottery of the Funnel Beaker culture from the pit
Drawn by E. Kawalec

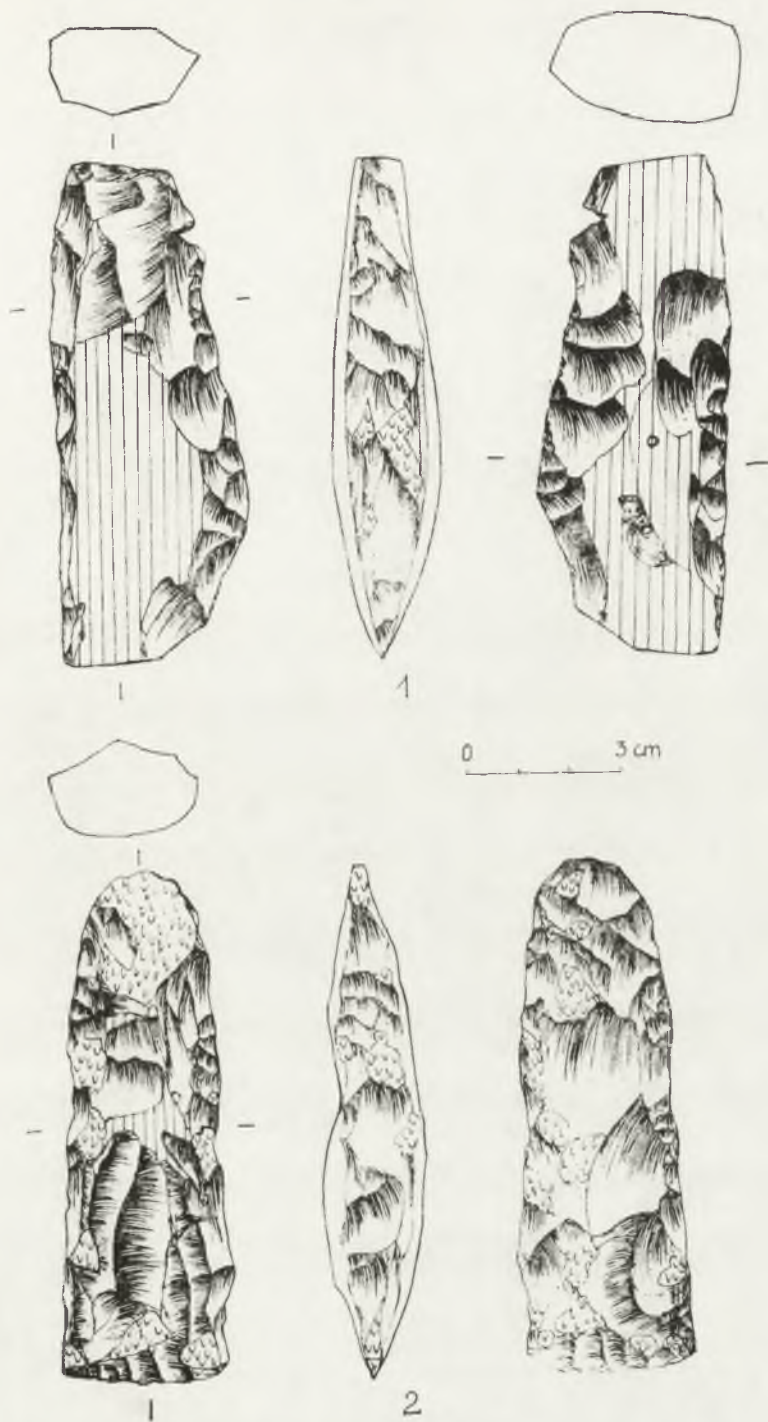

Ryc. 8. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Ceramika KPL z jamy

Rys. E. Kawalec

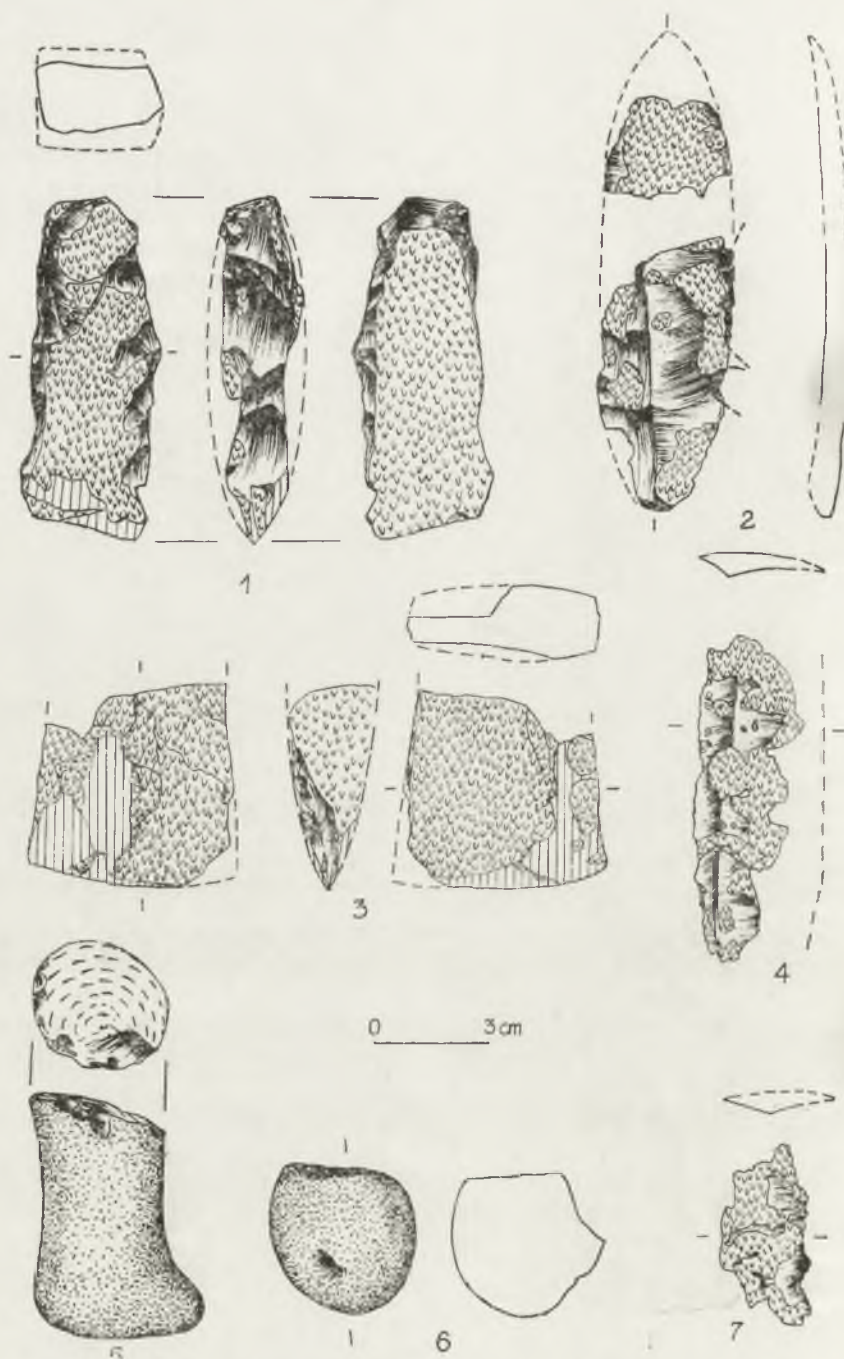
Fig. 8. Kolonia Raciborowice, site 1. Pottery of the Funnel Beaker culture from the pit

Drawn by E. Kawalec

Ryc. 9. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Zabytki krzemienne z jamy:
 1 — krzemień pasiasty, 2 — krzemień nieoznaczony, przepalony. Rys. E. Kawalec

Fig. 9. Kolonia Raciborowice, site 1. Flint artefact from the pit:
 1 — striped flint, 2 — flint of an undetermined kind, burnt. Drawn E. Kawalec

Ryc. 10. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Zabytki krzemienne z jamy:
 1 — krzemień pasiasty, 2—7 — krzemień nieoznaczony, przepalony. Rys. E. Kawalec

Fig. 10. Kolonia Raciborowice, site 1. Flint artefact from the pit:
 1 — striped flint, 2—7 — flint of an undetermined kind. Drawn E. Kawalec

Tabela V. Zestawienie ilościowe fragmentów kości zwierzęcych wg A. Lasoty-Moskalewskiej

Fragment kości	Zwierzęta domowe			Zwierzęta dzikie		Zwierzęta nieokreślone	Uwagi
	krowa	owca-koza	świnia	jeleń	mały ssak mięsożerny		
czaszka	2		1				kość świni należała do bardzo młodego osobnika
żuchwa	4(6)*						
możdżeń	2						
ząb	9						
łopatka	6						
kość ramienna	2				1		
kość promienna	4	3					
żebro	2						
kość udowa	5	8					jedna z kości koziovcy może być ramienna
kość piszczelowa	2	1	0(1)				
kość długa		3					
kość śródrečna	23	3					jedna z kości krowy ma szer. końca bliższego 68 mm, zaś kości owcy-kozy szer. końca dalszego 24 mm
kość śródstopia	7	1					jedna z kości krowy jest dłuższą ryc. 11:3
człon palcowy I		1					
człon palcowy II	3						
fr. poroża				2(3)			dwa fragmenty stały się surowcem do wykonania narzędzi ryc. 11:1, 4
kość nieokreślona						3	
Razem	71 (73)	20	1 (2)	2 (3)	1	3	
Łącznie	98(102)						

* w nawiasach podano ilości kości łącznie ze szczątkami, których przynależność gatunkowa jest tylko prawdopodobna

Ryc. 11. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Zabytki z kości (3), rogu (1, 4) i kamienia (2) z jamy

Rys. E. Kawalec

Fig. 11. Kolonia Raciborowice, site 1. Artefacts of bone (3), antler (1, 4) and stone (2) from the pit

Drawn by E. Kawalec

MATERIAŁY KOSTNE¹

Łącznie z jamy KPL pochodzą 102 szczątki zwierzęce, z czego tylko 3 nie udało się zidentyfikować. Przynależność gatunkowa 4 dalszych jest tylko prawdopodobna. Wyniki analizy obrazuje tabela V. (Pominięto ułamki bardzo drobne, które nie pozwoliły na określenie przynależności gatunkowej). Wszystkie szczątki kostne były przepalone w bezpośrednim kontakcie z ogniem. W kilku przypadkach ich identyfikacja okazała się możliwa dzięki odciskom zostawionym w bryłach lessu, również poddanych analizie. W obrębie wypełniska jamy szczątki kostne znajdowały się w układzie bezładnym, grupując się w części ciemnobrunatnego lessu (ryc. 3). Wśród badanych szczątków wystąpiły różne elementy szkieletu, także czaszki z mózdzieniem oraz człony palca. Taki zestaw nie wskazuje na zasobowy charakter jamy, a raczej świadczy o przypadkowym nagromadzeniu resztek i przedmiotów związanych z życiem osady.

Trzy fragmenty kości zwierzęcych noszą ślady intencjonalnej obróbki. Dwa wykonane z poroża jelenia. W jednym przypadku zakończenie gałęzi poroża obustronnie ścięto w celu uzyskania płaskiego ostrza (dłutko, ryc. 11:1). Drugi zabytek nosi ślady pracy — przekrój poprzeczny pnia poroża ma zgniecioną beleczkową strukturę tkanki kostnej i wyświecenie użytkowe (ryc. 11:4). Trzecie narzędzie wykonano z kości śródstopia krowy. Trzon kości jest obustronnie ścięty w celu uzyskania ostrza (dłutko, ryc. 11:3).

Ogółem ilościowo dominują szczątki kostne zwierząt domowych. Aż 93,1% całości stanowią fragmenty kości krowy, owcy — kozy i świni, kości zwierząt dzikich stanowią 3,9%, w tym 2 sztuk użyto do wykonania narzędzi. Na nie określone przypada 2,9%. W rzeczywistości proporcje mogą rysować się nieco inaczej, gdyż szczątki bardzo drobne, niediagnostyczne pominięto w analizie.

Wśród kości zwierząt udomowionych zdecydowana większość (76,8%) należała do bydła, 21,0% do owcy — kozy, a tylko 2,1% do świni. Nie można mieć jednak pewności, czy odsetki te odzwierciedlają rzeczywisty udział szczątków zwierzęcych wymienionych gatunków. Wydaje się, że kości świni z natury bardziej kruche od innych, mogły ulec silniejszemu rozdrobnieniu, poza granicę rozpoznawalności. Ogólnie jednak uzyskany skład gatunkowy zidentyfikowanych kości nie odbiega od składów najczęściej spotykanych w resztkach konsumpcyjnych pozostawionych w osadach związanych z ludnością KPL.

Tylko jedna kość bydła zachowała się w stanie pozwalającym na pomiar szerokości końca bliższego kości śródreżca. Wartość ta wynosi 68 mm, co odpowiada 78 punktom na 100 punktowej skali ułożonej dla bydła żyjącego na ziemiach polskich od neolitu po średniowiecze przez A. Lasotę-Moskalewską. Wysoka pozycja na wymienionej skali wskazuje, że mamy do czynienia z dużym (primigenicznym), prymitywnym bydlęciem, zbliżonym do szczątków odkrytych w Żłotej Sandomierskiej. Jedyny zmierzony fragment kości śródreżca owcy wskazuje, że było to zwierzę małe i drobne.

PROBLEMATYKA KULTUROWO-CHRONOLOGICZNA

Inwentarz z wypełniska jamy, bez wątplenia reprezentuje grupę południowo-wschodnią (małopolską) KPL. Naczynia tu odkryte mają liczne odpowiedniki wśród materiałów pozyskanych na innych stanowiskach małopolskich i należy je uznać za typowe. Wielkie puchary (ryc. 4:3 i 6) zbliżone są formą i rozmiarami do pojemnika odkrytego np. wewnątrz obiektu nr 1 w Majdanie Nowym (A. Bronicki, S. Kadrow: 1988, s. 115, ryc. 22:1) czy w Gródku Nadbużnym (W. Gumiński: 1989, s. 76, ryc. 30: c, e), by wymienić tylko zabytki ze stanowisk stosunkowo bliskich

¹ Część poświęconą szczątkom kostnym oparto na ekspertyzie wykonanej przez doc. Alicję Lasotę-Moskalewską.

terytorialnie. Amfora dwuucha (?) z niską szyjką i nisko umieszczonym załosem brzuśca (ryc. 7:6) jest typowa dla grupy małopolskiej. Odpowiada ona naczyniu odkrytemu np. w Lesie Stockim, st. E, gr. 1 (Prahistoria...: 1979, s. 187, ryc. 98:3) — jakkolwiek uszka w naszym przypadku nie są zaopatrzone w „wąsy” — jak również amforom znalezionym w Gródku Nadbużnym (W. Gumiński: 1989, s. 78, ryc. 32:a, b). Naczynie workowate zachowane fragmentarycznie (ryc. 4:2) jest także bardzo typowe dla grupy małopolskiej. Forma ta występuje w niej powszechnie i jest spotykana m.in. wśród ceramiki z Gródka Nadbużnego (W. Gumiński: 1989, s. 72—75, ryc. 26—29) czy Ćmielowa (Prahistoria...: 1979, s. 188, ryc. 99:2). W naszym przypadku naczynie to nie posiada jednak dodatkowych elementów zdobniczych w postaci nacinania krawędzi, ani ornamentowanych guzków występujących na pojemniku z Ćmielowa. Również i dwuucha (?) amfora (ryc. 5) ma cechy występujące w naczyniach tego typu w Ćmielowie. Dość wysoko umieszczony załosem brzuśca (największa wydętość), kolankowate ucha znajdujące się nieco powyżej załomu i listwa plastyczna z odciskami palców na przejściu szyjki w brzusec przypominają naczynia: z jamy nr 11 (Z. Podkowińska: 1950, Tabl. XLII: 1) i 130 b (tamże: Tabl. XLV: 3). Zbliżony kształt i proporcje przy braku jednak listwy plastycznej, mają kolejne amfory z Ćmielowa z jam 130 d i 22 (tamże: Tabl. XLV:5; XLIII:4). Naczynia te mieszczą się w kategorii tzw. stagwi z Gródka Nadbużnego (W. Gumiński: 1989, s. 73, np. s. 80, ryc. 34:b), chociaż w przypadku naszego okazu nieco inaczej, jak się wydaje, uformowana była szyjka.

Pewne wątpliwości co do zakwalifikowania do naczyń grupy małopolskiej może natomiast budzić pucharek (ryc. 7:2). To niewielkie naczynko przypomina w pewnym sensie formę doniczkową — obcą inwentarzom grupy południowo-wschodniej. Przy bliższym jednak przyjrzeniu się można stwierdzić, że jest to pucharek lekko-waty niestarannie wykonany z jednego kawałka gliny, o słabo wyodrębnionej lej-kowatej szyjce, płynnie przechodzącej w lekko wydęty brzusec, przy czym wy-dęcie i wyodrębnienie szyjki nie jest jednakowo wyraźne na całym obwodzie naczynia (stąd wrażenie „doniczkowości”).

Prześliki znalezione w wypełniku jamy w Kolonii Raciborowice (ryc. 8:3—7) posiadają, podobnie jak ceramika naczyniowa, liczne odpowiedniki wśród materiałów KPL m.in. z Gródka Nadbużnego, Ćmielowa, Majdanu Nowego (W. Gumiński: 1989, s. 104—106, Tabl. 11, 12, ryc. 57, 58; Z. Podkowińska: 1950, Tabl. XXV; A. Bronicki, S. Kadrow: 1988, s. 116).

Zabytki krzemienne odkryte w obrębie jamy reprezentują przemysł małopolski, co dodatkowo potwierdza przynależność grupową pozyskanych przedmiotów. Makro-lityczne wiórowe narzędzia (i półsurowiec; ryc. 10:2, 4, 7) jednoznacznie wskazują na ich małopolską metrykę. Podobnie należy także traktować siekierki (ryc. 10:1, 3; 9:1, 2). We wszystkich czterech przypadkach mają one wyraźnie lub słabiej zaznaczoną czworosiennność. Przynajmniej niektóre z nich (np. ryc. 9:2) z pewnością były naprawiane i stąd ich nieco zmieniony kształt i proporcje. Stan zachowania jak i naprawianie bardzo utrudniają jednoznaczne zakwalifikowanie typologiczne zabytków. Wydaje się jednak, że wypukłość ścian w przekroju podłużnym i ogólne proporcje sugerują związek z typem B wg podziału B. Balcera (1975, s. 116, s. 118) jakkolwiek ich stosunkowo niewielkie rozmiary zbliżają je również do typu C (1975, s. 119).

Wśród wyrobów z kości (rogu) dłuta należą do zabytków najliczniej występujących w tej kategorii znalezisk w Gródku Nadbużnym (W. Gumiński: 1989, s. 152, 154, ryc. 80; A. Kokowski: 1989, s. 154, ryc. 19:c, s. 55). Są również znane z wykopalisk w Ćmielowie (K. Krysiak: 1950, s. 159). Zwykle dłutka wyrabiano z kości krowy, ale K. Krysiak za S. Krukowskim podaje, że mogły być wykonane również z rogu jelenia (1950, s. 151). Właśnie takiego surowca użyto do zrobienia jednego z narzędzi wydobytych z omawianej jamy (ryc. 11:1).

Ramy chronologiczne okresu istnienia jamy wyznaczają nawiązania do lepiej poznanych zespołów w KPL w zachodniej części Małopolski. Inwentarz znalezionej w wypełnisku jamy ma cechy materiałów fazy klasycznej KPL na tym obszarze, odpowiadający fazie wióreckiej właściwej na Niżu (3000/2900—2700 BC — *Prahistoria...*: 1979, s. 184). Ten dość szeroki przedział chronologiczny można zawęzić przez odniesienie do periodyzacji osadnictwa w Bronocicach. Materiały z jamy w Kol. Raciborowice nawiązują do fazy BR II (J. Kruk, S. Milisauskas: 1981, s. 89—92). Formy wielkich pucharów (ryc. 4:3; 6) odpowiadają naczyniom z obiektu nr 116 A1 w Bronocicach (tamże: s. 91, ryc. 11:b, c; J. Kruk, S. Milisauskas: 1983, s. 271, ryc. 4:3, 14), które są typowymi składnikami zespołów fazy II na tym stanowisku. Związek ten dodatkowo utwierdza występowanie podkrawędznego ornamentu złożonego z pionowych słupków i odciskanego stempelkiem zygzaka — zdobienia często obserwowanego na naczyniach fazy II (J. Kruk, S. Milisauskas: 1981, s. 92), a nie spotykanego w fazie wczesnowióreckiej (pikutkowskiej) na Niżu (A. Koško, A. Prinke; 1977, s. 21). Także dwuucha amforka (?) (ryc. 7:6) i prawdopodobnie dolna część pojemnika przedstawionego na ryc. 7:1 — mają bliski odpowiednik w naczyniu z jamy 117 A1 z Bronocic (J. Kruk, S. Milisauskas: 1981, s. 89, s. 91, ryc. 11:0). Charakterystyczny motyw drabinki na fragmencie naczynia (ryc. 4:1), podobnie jak ornament listy plastycznej z odciskanymi dółkami palcowymi (ryc. 5) również potwierdzają wiązanie materiałów z jamy w Kol. Raciborowice z inwentarzem II fazy bronocickiej (J. Kruk, S. Milisauskas 1981, s. 92).

Takiemu datowaniu nie przeczy odkrycie pucharka (ryc. 7:2) oraz naczynia garnkowego zdobionego listwą plastyczną z nacinanym motywem słupka (ryc. 4:2) — jakkolwiek tego rodzaju formy mogą być równie dobrze nieco starsze jak i młodsze (tamże: s. 89—92) — a także makrolitycznych wyrobów krzemienych i siekier.

Faza II w Bronocicach datowana jest na 2900—2700—2600 BC. Dalsze uściślenie ram przedziału czasowego, w którym funkcjonowała interesująca nas jama może być podjęta na podstawie „miloczenia źródeł”. W naszym inwentarzu ceramicznym nie wystąpiły elementy bolesaskie, które pojawiają się w Polsce, np. w Ćmielowie, ok. 2700 BC (*Prahistoria...*: 1979, s. 186, 190, jama kultowa nr 180 w Ćmielowie jest wydatowana metodą 14-C na 2725 ± 100 BC — tamże, s. 186). Są one natomiast znane z Gródka Nadbużnego (W. Gumiński: 1989, s. 107, ryc. 14:5), by wymienić stanowisko najbliższe terytorialnie. Nie wystąpił również ornament odcisków sznura. Najstarszy przejaw adaptacji takiej techniki zdobniczej w Polsce datowany jest na 2760 ± 40 BC (A. Koško: 1981, s. 101) i jest on wynikiem wpływów idących z kultury trypskiej (A. Bronicki, S. Kadrow: 1988, s. 128).

W związku z powyższym można stwierdzić, że materiały wydobyte z jamy datują ją na 2900 do być może 2800 BC, a z pewnością przed 2700 BC².

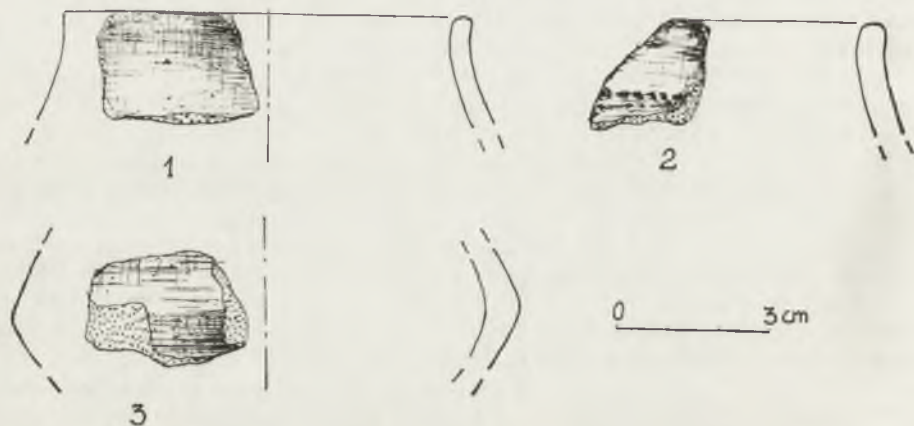
MATERIAŁY Z POWIERZCHNI

Oprócz bogatego zbioru zabytków odkrytych w wypełnisku jamy, z terenu stanowiska pochodzą również ułamki ceramiki i materiały krzemienne, które zostały znalezione na powierzchni ziemi w trakcie prospekcji poprzedzającej podjęcie badań wykopaliskowych. Prace powierzchniowe pozwoliły ustalić zasięg występowania materiału archeologicznego, a tym samym rozmiary stanowiska (ryc. 2). Materiały te przechowywane są również w Muzeum Okręgowym w Chełmie pod numerem MCH/A/5875.

² Laboratorium C-14 Politechniki Śląskiej w Gliwicach dokonało radiowęglowego datowania próbki przepalonych kości zwierzęcych z jamy. Wynik jest jednak zupełnie niewiarygodny, gdyż data 3700 ± 90 BP nie może być poważnie brana pod uwagę. Jak dotąd nie nadeszły jeszcze wyniki powtórnej analizy, do której zobowiązało się Laboratorium w Gliwicach.

CERAMIKA

Ułamki silnie rozdrobnionej ceramiki pochodzące z powierzchni stanowiska są wytworami ludności różnych kultur pradziejowych. Ilościowo zdecydowanie dominują materiały KPL. Wśród zabytków innych kultur znajduje się bardzo niewiele charakterystycznych fragmentów. Kwalifikacja kulturowa musiała więc odbyć się głównie na podstawie cech technologicznych. Tabela VI prezentuje stosunki ilościowe fragmentów ceramiki w aspekcie kulturowym. Wśród materiałów ceramicznych udało się zidentyfikować nieliczne fragmenty naczyń należących do cyklu lendzielsko-polgarskiego, grupy późnomalickiej (fazy rzeszowskiej?). Są to dwa fragmenty, być może, czarek (ryc. 12:1, 2) oraz ułamek naczynia dwustożkowatego (ryc. 12:3). Jeden z wylewów jest zdobiony podwójnym rzędem ukośnych drobnych odcisków (nakłuc?) umiejscowionych horyzontalnie, przy czym rząd dolny jest prawie zupełnie zatarty (ryc. 12:2). Cechą technologiczną wymienionych zabytków jest liczny udział schudzającej domieszki drobnego piasku w masie ceramicznej, czasami obok drobnoziarnistego tłuczenia ceramicznego, jak w przypadku fragmentu ostrego załamku brzuśca (ryc. 12:3). Powierzchnie są równe ale lekko szorstkie ze względu na wystające ziarna domieszki.

Ryc. 12. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Ceramika CL-P z powierzchni

Rys. E. Kawalec

Fig. 12. Kolonia Raciborowice, site 1. Lengyel-Polgar circle pottery from the surface of the site

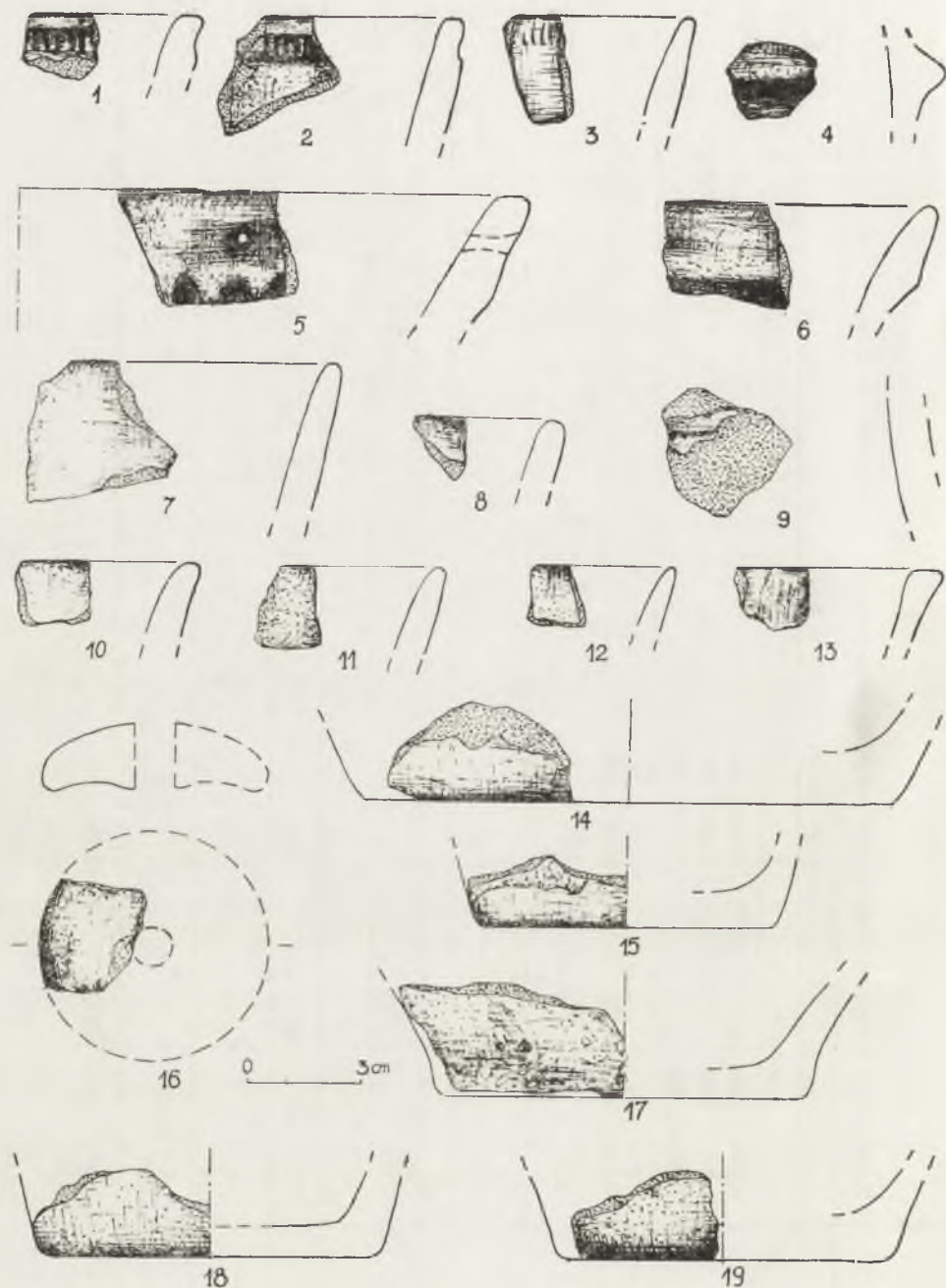
Drawn by E. Kawalec

Około 91,5% wszystkich zabytków ceramicznych znalezionych na powierzchni stanowiska sklasyfikowano jako „pucharowe”. Z tej liczby tylko niecałe 9% należy do fragmentów charakterystycznych. 11 z nich to fragmenty wylewów (ryc. 13:1—3, 5—8, 10—13), 14 — fragmenty den (ryc. 13:14, 15, 17—19), fragment fłaszki z kryzą z listwą plastyczną (ryc. 13:4), fragment zdobionego brzuśca (ryc. 13:9), fragment przęślika (ryc. 13:16). Tylko jeden ułamek wylewu naczynia garnkowatego (ryc. 13:5) ma określoną średnicę, która wynosi 13,5 cm. Pozostałe są zbyt małe by dokonać pomiaru. Elementy zdobnicze występujące na ceramice zebranej z powierzchni stanowiska omówiono w tabeli VII. Fragmenty den można podzielić na: dna ze słabo wyodrębnioną stopką (ryc. 13:17), płynnie przechodzące w brzusiec i tworzące z ich płaszczyznami kąty mniej lub bardziej rozwarte (ryc. 13:18), a także przechodzące w brzusiec łukowaty w przekroju pionowym (ryc. 13:14, 15). Udało się

Tabela VI. Zestawienie ilościowe fragmentów ceramiki z powierzchni stanowiska w aspekcie kulturowym

Kultura	Ułamki ceramiki naczyniowej							Przęślik		Razem	
	brzuśce			wylewy			dna				
	nie- zdo- bione	zdo- bio- ne	rycina	nie- zdo- bione	zdo- bio- ne	rycina	rycina	rycina			
późnomalicka	1		12:3	1	1	12:1,2				3	
pucharów lejkowatych	284*	2	13:4,9	6	5	13:1÷3,5÷8, 10÷13	14	13:14,15, 17÷19	1	13:16	312
Chłopice- Vesele?		1								1	
„wczesno- brązowa”	7									7	
trzcinięcka		1								1	
łużycka	3									3	
okres wpływów rzymsk.?	5									5	
nieokreślona	9									9	

* pewna ilość fragmentów ceramiki może być związana z kulturą późnomalicką, lecz wobec identyczności technologicznej z częścią ceramiki KPL wyodrębnienie tej grupy jest niemożliwe

Ryc. 13. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Ceramika KPL z powierzchni

Rys. E. Kawalec

Fig. 13. Kolonia Raciborowice, site 1. Funnel Beaker culture pottery from the surface of the site

Drawn by E. Kawalec

Tabela VII. Tablica elementów zdobniczych materiałów KPL z powierzchni

Symbol elementu zdobniczego	Udział w wątkach		1. układ w obwodzie naczynia 2. udział w wątkach rozwiniętych
	p/z	b	
A-1	3		1. x A-1, ryc. 13:1,2 x A-1 (231), ryc. 13:3
M-180	2		1. x M-180, ryc. 13:4,6
R-241	1		2. x R-241*, ryc. 13:5
M-179?		1	1. x M-179(?), ryc. 13:9

* otworek prawdopodobnie nie jest elementem zdobniczym

określić średnicę pięciu den: 14 cm (ryc. 13:14), 8 cm (ryc. 13:15), 10 cm (ryc. 13:17) i 9 cm (ryc. 13:18, 19).

Ceramikę nienaczyniową reprezentuje fragment przęślika lekko wklęsło-wypukłego o śred. 6,1 cm, śred. otworu około 1,0 cm i o grub. 1,7 cm (ryc. 13:16). Ponadto znaleziono 9 bryłek polepy różnej wielkości.

Oprócz materiałów z neolitu odkryto na terenie stanowiska niewielką ilość zabytków ceramicznych różnych kultur z epoki brązu i z okresu wpływów rzymskich (?): m.in. ułamek naczynia prawdopodobnie kultury Chłopice-Veselé (dalej KCh-V) zdobiony odciskami sznura oraz fragment ceramiki kultury trzcinieckiej (dalej KTN) z ornamentem poziomych żłobków.

ZABYTKI KRZEMIENNE

Materiały krzemienne pochodzące z powierzchni stanowiska są dość nieliczne i składają się z 67 okazów. Wśród nich można wyróżnić zabytki reprezentujące neolityczny przemysł „niepucharowy”, poprzemysłowy i „wczesnobrązowy”. Ze strukturą surowcowo-technologiczną znalezisk krzemiennych zapoznaje tabela nr VIII.

W strukturze surowcowej największą rolę odgrywają krzemienie wołyńsko-rejowieckie. Tylko jedno narzędzie wykonano z krzemienia czekoladowego (ryc. 14:6), jedną łuszczkę z pasiastego, dwa odłupki z narzutowego. Jeden fragment wióra makrolitycznego i 3 okrucy są przepalone. Na podstawie klasyfikacji Ł. Rejniewicza (1985, s. 13) dokonano rozróżnienia na krzemień wołyński właściwy — utożsamiany przez autora z rejowieckim I grupy i pozostałe odmiany (II—IV), nazywane dalej krzemieniem rejowieckim. Należy tu jednak wspomnieć, że w myśl ustaleń Ł. Rejniewicza surowiec tzw. „wołyński” przy oglądzie makroskopowym może być uznany za najdoskonalszą odmianę krzemienia rejowieckiego i odwrotnie.

Z przemysłem „niepucharowym” należy łączyć, jak się wydaje, zbiór okazów reprezentowanych przez różnego rodzaju ryłce (ryc. 14:2, 3, 5, 7), półtyłczaki (ryc. 14:4, 8), narzędzie kombinowane: krótki wiórowiec obuboczny + ryłce-jedynak (ryc. 14:6) wykonany w dodatku z surowca czekoladowego oraz być może mediolityczny, cylindryczny rdzeń wiórowy o dookólnej odłupni i dwóch piętach (ryc. 14:1). Ryłce, jakkolwiek występują w inwentarzach KPL, są tam jednak nieliczne (B. Balcer 1975, s. 131). Ich stosunkowo duża frekwencja wśród materiałów z powierzchni stanowiska (4 egzemplarze plus piąty — na wiórowcu z krzemienia czekoladowego)

Tabela VIII. Struktura inwentarza krzemienego pozyskanego z powierzchni stanowiska

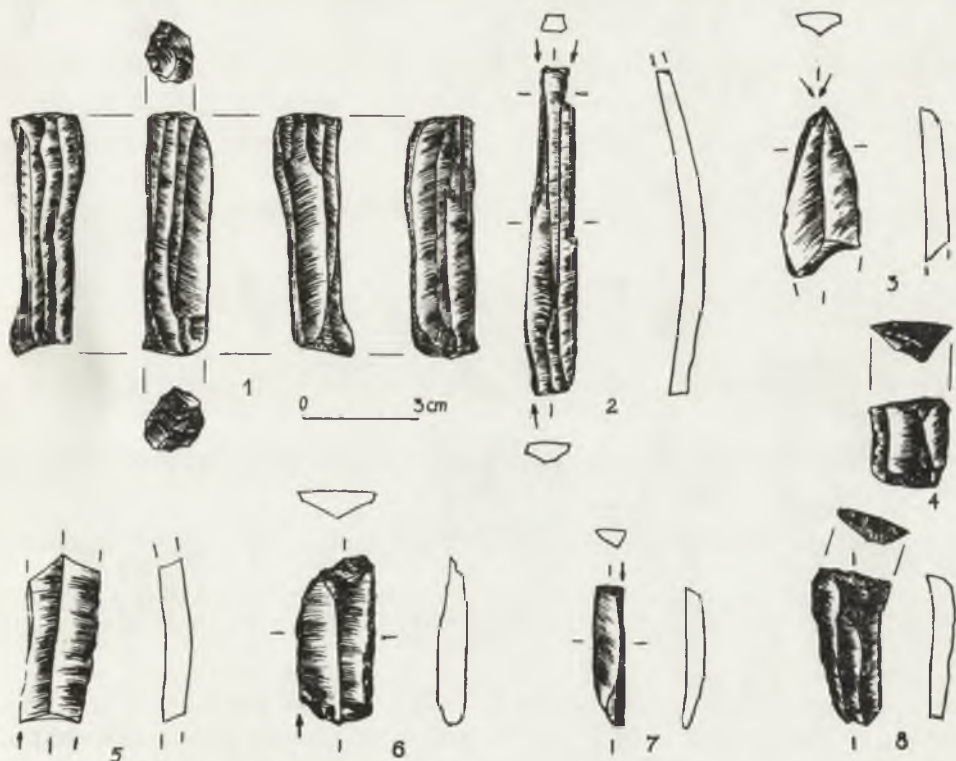
Grupa typologiczna, typ	Rodzaj surowca					nieoznaczony (przepalony)
	wołyński	rejo-wiecki	narzu-towy	pasia-sty	czeko-ladowy	
Grupa rdzeniowa						
1. Rdzeń wiórowy o dwóch piętach		1				
2. Rdzeń odłupkowy		1				
3. Łuszczenie		7		1		
Grupa narzędzi						
4. Rylce						
a) klinowy środkowy		1				
b) jedynak		1				
c) jedynak zdwojony + łamaniec	1					
d) jedynak na wiórze retusz.		1				
5. Półtyłczaki						
a) prosty		1				
b) lekko skośny		1				
6. Wiórowce i wióry retusz.						
a) obuboczny (+rylec jedynak)					1	
b) wiór z mikroretuszem jednego boku	1	1				
c) frag. wiórowców ?		2				
d) fragment sierpeca		1				
7. Przekłuwacz zdwojony odłupkowy			1			
8. Odłupki retuszowane o piętkach krawędziowych			5			
9. Siekiery						
a) czworościenne		4*				
b) dwuścienne	1					
c) odłupek-łuszczeń z siekiery nieokr.		1				
Grupa półsurowca						
10. Wióry						
a) mediolityczne		5				
b) makrolityczne - fr.	1					1
11. Odłupki						
a) łuszczyki		4	1			
b) 1-szej serii			1			
c) 2-giej serii		1				
d) wielokierunkowe	4	8				
e) jednokierunkowe	2					
f) fragmenty	2					
Grupa odpadków						
12. Okruchy						3
Razem: sztuk	12	47	2	1	1	4
%	17,91	70,15	2,98	1,49	1,49	5,97

* łącznie z odłupkami z siekier

może świadczyć o „niepucharowym” pochodzeniu. Obcymi kulturowo przemysłowi małopolskiemu KPL są również półtylczaki (A. Zakościelna: 1985, s. 27—33). Pewne wątpliwości może budzić kwalifikacja kulturowa rdzenia o dwóch piętach i dookolnej odłupni. Jednak jego mediolityczny charakter, surowiec (rejowiecki), brak analogii w inwentarzach małopolskich KPL, jak również występowanie na terenie omawianego stanowiska ułamków ceramiki kultury późnomalickiej pozwalają, jak się wydaje, na włączenie go do grupy wytworów przemysłu „niepucharowego”. Z przemysłem tym prawdopodobnie wiążą się również przynajmniej niektóre egzemplarze mediolitycznego surowca wiórowego, wszystkie wykonane z krzemienia rejowieckiego.

Małopolski przemysł KPL reprezentuje na stanowisku stosunkowo nieliczny asortyment narzędzi. Są to: kompletnie zachowana siekiera czworościenna bez śladów gładzenia (ryc. 15:6), przyobuchowa część siekiery czworościennej (ryc. 15:1), dwa odłupki z siekiery czworościennej (ryc. 15:2, 3), fragment sierpca o silnie wyświeconej lewej krawędzi (ryc. 15:7), dwa fragmenty wiórowców? (ryc. 15:4, 5), dwa fragmenty makrolitycznego półsurowca wiórowego z krzemienia wołyńskiego i nieoznaczonego.

Narzędzia są wykonane w większości z krzemienia rejowieckiego z pewnym udziałem wołyńskiego. Wymienione powyżej formy mają typowe cechy przemysłu poprzelomowego. Narzędzia wiórowe (zachowane niekiedy tylko fragmentarycznie)

Ryc. 14. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Zabytki krzemienne CL-P z powierzchni: 1, 3, 5, 7, 8 — krzemień rejowiecki, 2, 4 — krzemień wołyński, 6 — krzemień czekoladowy.

Rys. E. Kawalec

Fig. 14. Kolonia Raciborowice, site 1. Lengyel-Polgar circle flint artefacts from the surface of the site:

1, 3, 5, 7, 8 — Rejowiec flint; 2, 4 — Wolhynian flint; 6 — „chocolate” flint. Drawn by E. Kawalec

wykonano z pól surowca makrolitycznego. Sikiery — wszystkie czworosienne, gładzone częściowo lub bez gładzenia.

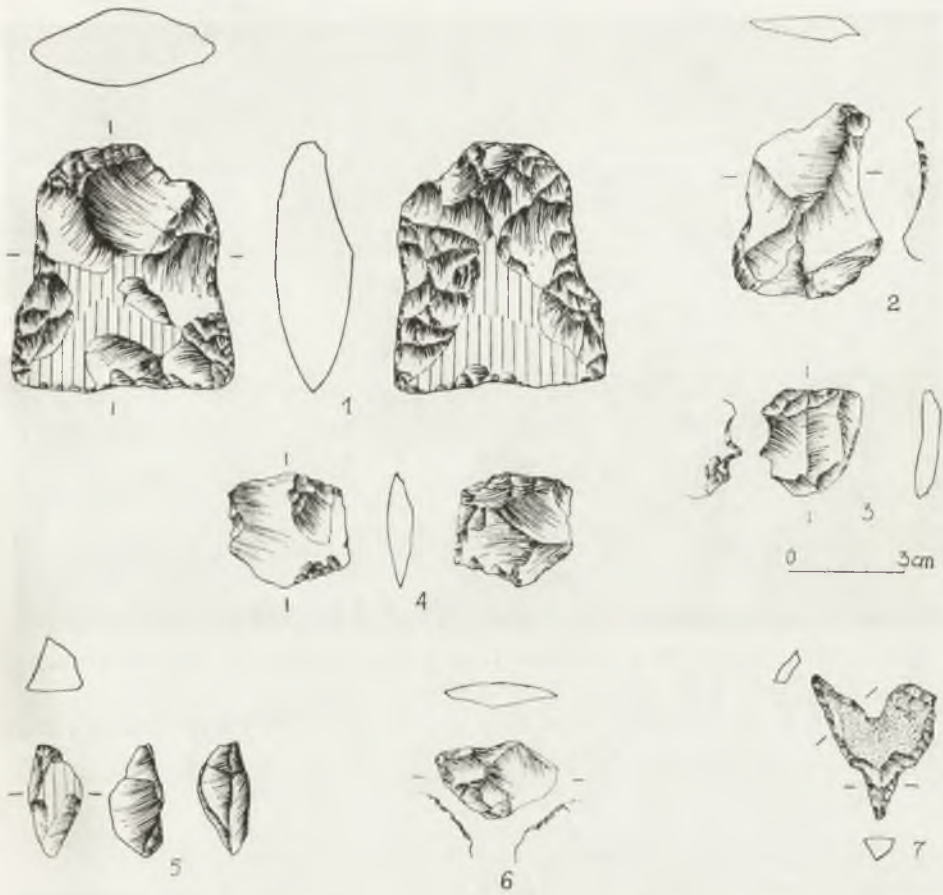
Z przemysłem „wczesnobrązowym” wiąże się z pewnością „krótka”, naprawiona siekierka dwuścienna (ryc. 16:1), wykonana z krzemienia wołyńskiego. Do grupy tej należy dołączyć również retuszowane odłupki o piętach krawędziowych (ryc. 16:2, 3, 6), jak również przynajmniej część odłupków i łuszczyk „wszędobylskich”, w tym o negatywach wielokierunkowych na stronie wierzchniej, niektóre łuszczyki i być może zdwojony przekłuwacz odłupkowy (ryc. 16:7). Tu również zdecydowaną przewagę ilościową ma surowiec rejowiecki przy pewnym udziale krzemienia wołyńskiego (odłupki wielokierunkowe).

Ryc. 15. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Zabytki krzemienne KPL z powierzchni:
1, 2, 4, 6, 7 — krzemień rejowiecki, 3, 5 — krzemień wołyński. Rys. E. Kawalec

Fig. 15. Kolonia Raciborowice, site 1. Funnel Beaker culture flint artefacts from the surface of the site:

1, 2, 4, 6, 7 — Rejowiec flint; 3, 5 — Wolhynian flint. Drawn by E. Kawalec

Ryc. 16. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Zabytki krzemienne „wczesnobrązowe” z powierzchni:

1, 7 — krzemień wołyński, 2, 3, 5, 6 — krzemień rejowiecki, 4 — krzemień pasiasty.
Rys. E. Kawalec

Fig. 16. Kolonia Raciborowice, site 1. „Early Bronze Age” flint artefacts from the surface:

1, 7 — Wolhynian flint; 2, 3, 5, 6 — Rejowiec flint; 4 — striped flint. Drawn by E. Kawalec

UWAGI KOŃCOWE

Materiały pozyskane z powierzchni stanowiska świadczą o wielokrotnym zasiedlaniu rejonu stanowiska w pradziejach. Najstarsze zabytki ceramiczne należy wiązać, jak się wydaje, z cyklem lendzielsko-polgarskim — z fazą rzeszowską grupy malickiej. Fragment naczynia z ostrym załomem brzuśca (ryc. 12:3) odpowiada znaleziskom z Majdanu Nowego (A. Bronicki, S. Kadrow: 1988, s. 118, ryc. 24:3, 6). Również ułamki uznane za fragmenty czarek (ryc. 12:1, 2) są typowym elementem inwentarza tej fazy. W dodatku jeden z nich (ryc. 12:2) zdobiony jest nakłuwaniami (S. Kadrow: 1988, s. 8). Tezę tę wspiera obecność krzemienego neolitycznego przemysłu „niepucharowego”, stosunkowo licznie reprezentowanego przez rylce, półtylczaki,

Ryc. 17. Kolonia Raciborowice, stan. 1. Naczynia z jamy KPL po rekonstrukcji
Foto. G. Zabłocki

Fig. 17. Kolonia Raciborowice, site 1. Pots from the pit of the Funnel Beaker culture
after reconstruction work

Photo G. Zabłocki

narzędzie kombinowane jak wiórowiec z rylcem i być może rdzeń mediolityczny (ryc. 14), a także występowanie pewnej ilości pól surowca mediolitycznego.

Najbardziej intensywne osadnictwo było jednak udziałem ludności KPL. Duży zasięg znajdowanych na powierzchni zabytków sugeruje, iż mamy tu do czynienia z kolejną wyższą osadą tej kultury, zlokalizowaną na płacie lessu. Materiał ceramiczny należy w tym przypadku odnieść do jej fazy BR II, podobnie jak pochodzący z omówionej już wcześniej jamy. Z fazą tą wiąże się wyraźnie ułamek fłaszki z kryzą (ryc. 13:4) i ornament arkadowy na fragmencie naczynia workowatego (ryc. 13:5) (J. Kruk, S. Milisauskas: 1981, s. 89). Takemu datowaniu nie przeczy zdobienie odciskami pionowego słupka (ryc. 13:1, 2), paznokci (ryc. 13:3) i listwą plastyczną (ryc. 13:6).

Teren stanowiska był odwiedzany we wczesnym okresie epoki brązu przez ludność KCh-V (?), o czym świadczy fragment ceramiki zdobiony odciskami sznura. Z okresem tym należy również wiązać nieneolityczne zabytki krzemienne. KTN reprezentuje jeden ułamek naczynia zdobionego żłobkami. Nieliczną domieszkę stanowi ceramika kultury łużyckiej i z okresu wpływów rzymskich (?).

Muzeum Okręgowe
w Chełmie

BIBLIOGRAFIA

- Balcer B.
1975 *Krzemień świeciechowski w kulturze pucharów lejkowatych. Eksploatacja, obróbka i rozprzestrzenienie*, Wrocław
- Bronicki A., Kadrow S.
1988 *Osada neolityczna w Majdanie Nowym, woj. Chełm*, Spraw. Arch., t. 39, s. 89—129
- Gumiński W.
1989 *Gródek Nadbużny. Osada kultury pucharów lejkowatych*, Wrocław
- Kadrow S.
1988 *Faza rzeszowska grupy malickiej cyklu lendzielsko-polgarskiego*, AAC, t. 27, s. 5—29
- Kokowski A.
1989 *Południowa część osady kultury pucharów lejkowatych na stanowisku 1C w Gródku nad Bugiem, woj. Zamość (badania lat 1984—1986)*, Spraw. Arch., t. 40, s. 35—56
- Kośko A.
1981 *Udział południowo-wschodnio-europejskich wzorców kulturowych w rozwoju niżowych społeczeństw kultury pucharów lejkowatych* Poznań
- Kośko A., Prinke A.
1977 *Sierakowo, woj. Bydgoszcz, stan. 8 — osada z fazy II (wczesnowiódreckiej) kultury pucharów lejkowatych*. FAP, vol. XXVI (1975), s. 1—42
- Kruk J., Milisauskas S.
1981 *Wyżynne osiedle neolityczne w Bronocicach, woj. kieleckie*, APolski, t. 26, z. 1, s. 65—113
1983 *Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego z Bronocic, woj. kieleckie*, APolski, t. 28, z. 2, s. 257—320
- Krysiak K.
1950 *Zabytki pochodzenia zwierzęcego z osady neolitycznej w Cmielowie, powiat Opatów, WA*, t. 17, z. 2—3, s. 147—154
- Podkowińska Z.
1950 *Osada neolityczna na górze Gawroniec w Cmielowie, pow. Opatów, WA*, t. 17, z. 2—3, s. 95—146
- Prahistoria...
1979 *Prahistoria ziem polskich, t. II, Neolit*, Wrocław
- Rejnowicz Ł.
1985 *Wytwórczość krzemieniarska oparta na surowcu rejowieckim w Dorohucz, woj. lubelskie*, „Lubelskie Materiały Archeologiczne”, s. 9—19
- Ślusarski Z., Ślusarska-Polańska M.
1989 *Badania stanowisk kultury strzyżowskiej w Raciborowicach Kolonii, woj. Chełm, w latach 1956, 1958 i 1959*, Spraw. Arch., t. 40, s. 159—196
- Zakościelna A.
1985 *Mesolithic elements in the Lublin-Volhynian Culture of Painted Pottery in the Lublin Region*, „Memoires Archeologiques” Lublin, s. 27—33

ANDRZEJ BRONICKI

REMAINS OF NEOLITHIC SETTLEMENT ON MULTI-CULTURE SITE AT
KOLONIA RACIBOROWICE (SITE 1, CHEŁM DISTRICT)

Site 1 at Kolonia Raciborowice is situated in eastern Poland, in Chełm district (50°55'53"N, 23°44'52"E), on loess soil. It is partly surrounded by a water course. The area covered by the site is less than 2 ha (Fig. 1; 2). It was in a small part excavated in 1956, when a grave of the Strzyżów culture was discovered (Z. Ślusarski, M. Ślusarska-Polańska: 1989, 167—171).

Rescue excavations in 1989 were focused on a Neolithic pit, manifested on the ground by a concentration of pottery sherds.

The excavated feature has a contact with a fire. It contained a great amount of ceramic material and artefacts of flint and bone (Fig. 4—11), related to Bronocice Phase II. Analysis of bones shows a high share of remains of domestic animals (93.1 per cent): the cattle — 76.8 per cent, sheep/goat — 21.0 per cent, pig — 2.1 per cent.

341 ceramic sherds (including a spindle whorl fragment) and 67 flint artefacts were collected from the surface. They attest a sequential occupation of the site in prehistoric times. The oldest one is linked with the Lengyel-Polgar circle, namely with the Malice grup, Rzeszów phase. The occupation of the people of the Funnel Beaker culture was much bigger; they built here — in the period corresponding to Bronocice Phase II — a settlement of the upland type. Later on this area was visited by groups of the Chłopice-Veselë group, of Trzciniec and Lusitian culture, and during the Roman Period.

Translated by Jerzy Kopacz